

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΦΙΛΙΝΗ ΣΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Κώστας Φιλίνης
στο Εφετείο της Αθήνας,
1958 ή 1959.

Η εξέλιξη της θεωρίας παιγνίων

Η θεωρία παιγνίων είναι ένα σχετικά νέο επιστημονικό πεδίο. Το πρώτο σύγγραμμα εκδόθηκε πριν 60 χρόνια από τους John von Neumann and Oskar Morgenstern¹ αλλά αναπτύχθηκε με μεγάλη ταχύτητα στις δεκαετίες 1950-60. Η θεωρία βρήκε εφαρμογή πρώτα, στη δεκαετία του 1960, στη θεωρία των διεθνών σχέσεων και της ανάλυσης του φαινομένου του διπολισμού, καθώς και στην ανάλυση του ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού στο πεδίο των επιχειρήσεων. Στη συνέχεια, κατά τις δεκαετίες 1970 και 1980, εφαρμόστηκε στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και πραγματοποίησης συμφωνιών ανάμεσα σε επιχειρήσεις, αλλά και στο εσωτερικό των επιχειρήσεων, όπως για παράδειγμα ανάμεσα σε εργαζομένους και εργοδότες. Παράλληλα, βρήκε εφαρμογή στην εξελικτική βιολογία, στην πολιτική επιστήμη² και ειδικά στη λειτουργία των πολιτικών θεσμών, με χαρακτηριστική την εργασία του Γιώργου Τσεμπελή, ενός άλλου Έλληνα προερχόμενου από το χώρο της αναγνωτικής αριστεράς,³ για τους «Παίκτες Αρνησιкурίας» (Veto Players).⁴ Στις μέρες

Ο Άρης Αλεξόπουλος διδάσκει
στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης,
του Πανεπιστημίου Κρήτης.

μας, όροι όπως «zero-sum games» και «prisoners' dilemma» έχουν γίνει πλέον κομμάτι της κοινής γλώσσας.

Ας δούμε τις αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται η θεωρία των παιγνίων για να εξηγήσει τις αποφάσεις από μων και συλλογικών υποκειμένων.

Οι αρχές λειτουργίας της θεωρίας παιγνίων

Η θεωρία αντιλαμβάνεται τη δράση στο πεδίο της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής ως μια συνεχή ροή αποφάσεων. Το βασικό δομικό στοιχείο αυτής της λειτουργίας είναι ότι τα υποκείμενα της δράσης, στην ορολογία της θεωρίας ορίζονται ως «παίκτες», δεν λειτουργούν στο κενό, αλλά είναι περιτριγυρισμένοι και σε αλληλεπίδραση με άλλους ενεργούς λήπτες αποφάσεων. Αυτό ακριβώς είναι που αναδεικνύει ως αντικείμενο μελέτης η θεωρία παιγνίων, τη διαδραστική σχέση των ληπτών απόφασης.

Η θεωρία αναζητά τις στρατηγικές εκείνες που αν τις ακολουθήσουν οι παίκτες θα είναι η καλύτερη απόκριση του καθενός στη μεταξύ τους διάδραση. Αν μάλιστα οι παίκτες έπαιζαν ξανά θα έκαναν και πάλι την ίδια επιλογή. Γι' αυτό και το σημείο λέγεται κατάσταση ισορροπίας. Σε αυτή την ικανότητα της θεωρίας παιγνίων οφείλεται και η μεγάλη προβλεπτική της δυνατότητα.

Ο κεντρικός ισχυρισμός είναι ότι όταν οι παίκτες είναι σε θέση να αναγνωρίσουν στόχους, μέσα και κανόνες που προσδιορίζουν τη δυνατότητα επίτευξής τους, τότε μια θεωρία ορθολογικών επιλογών, όπως η θεωρία παιγνίων, μπορεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά τους. Όμως, πολλές από τις αποφάσεις των δρώντων δεν είναι προϊόν στοχοθέτησης και συστηματικής επιδίωξης. Γι' αυτές, η υπόθεση της ορθολογικότητας δεν μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός αποκωδικοποίησης και κατανόησής τους. Ευτυχώς, όμως, η πολιτική συμπεριφορά συχνά παίρνει τη μορφή συστηματικών και μεθοδικών επιδιώξεων από δρώντες, που συναντώνται και συγκρούονται κάτω από συγκεκριμένες υποκειμενικές και αντικειμενικές συνθήκες στους στίβους-αρένες της πολιτικής. Σε αυτές τις περιπτώσεις η ορθολογική υπόθεση αποδεικνύεται όχι μόνο ρεαλιστική απεικόνιση της συμπεριφοράς αλλά και εργαλείο μεγάλης αναλυτικής δυνατότητας.

Μας αρκεί να αντιληφθούμε τα δρώμενα στο πεδίο της πολιτικής ως μια στρατηγική διάδραση ανάμεσα σε δρώντες κράτη, κόμματα, ομάδες, άτομα για την επίτευξη των στόχων τους. Μας αρκεί ότι όλοι έχουν συναίσθηση της ενδεχόμενης δράσης του άλλου. Μας αρκεί ότι οι στόχοι των δρώντων παίρνουν τη μορφή σταθεροποιημένων προτιμήσεων για συγκεκριμένα πράγματα ή καταστάσεις ανάλογα με τις πεποιθήσεις τους για τον κόσμο γύρω τους. Οι προτιμήσεις και οι πεποιθήσεις που έχουν μια συστηματική εκδήλωση μπορούν να αναλυθούν και να χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση σύνθετων πολιτικών φαινομένων.

Ωστόσο, οι κριτικοί της θεωρίας την κατηγορούν ως ανεφάρμοστη λόγω των προαπαιτούμενων που έχει. Για να μπορέσει ο αναλυτής που την εφαρμόζει να προχωρήσει στον υπολογισμό του σημείου ισορροπίας που θα καταλήξουν οι εμπλεκόμενοι παίκτες ως προς τη στρατηγική που θα εφαρμόσουν, απαιτείται ικανή πληροφόρηση και γνώση για τον τρόπο που σκέπτονται και τις εναλλακτικές που έχουν στη διάθεση τους οι αντίπαλοι. Ορθολογικά σκεφτόμενοι παίκτες μέσα από μαθηματικούς υπολογισμούς για τον προσδιορισμό της τυχαιότητας και την πιθανολόγηση του αβέβαιου, καλούνται να επιλέξουν τη στρατηγική ισορροπίας. Έχουν αναπτυχθεί σειρά από επιχειρήματα για το ότι, παρά τους απαιτούμενους πολύπλοκους μαθηματικούς υπολογισμούς, η ορθολογική στρατηγική δράση αποτελεί ρεαλιστική απεικόνιση της ανθρώπινης εμπρόθετης συμπεριφοράς.⁵ Το πιο δημοφιλές επιχειρήμα είναι ότι οι παίκτες ακόμα και αν δεν γνωρίζουν τα μαθηματικά της απόφασης, επιλέγουν το βέλτιστο αντιγράφοντας τις επιλογές αυτών που μπορούν να κάνουν τους υπολογισμούς σε αντίστοιχες περιπτώσεις. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Milton Friedman⁶, ότι ένας άριστος παίκτης του μπιλιάρδου επιλέγει τα χτυπήματα του χωρίς να ξέρει γεωμετρικούς τόπους και τους νόμους της φυσικής για τη μετάδοση της ορμής. Οι έννοιες της θεωρίας και ο τρόπος επιλογής της βέλτιστης στρατηγικής μπορούν να γίνουν αντιληπτές διαισθητικά και από μη γνωστές των μαθηματικών. Αυτό επιχειρεί και ο Φιλίνης με το βιβλίο του.

Το εγχείρημα του Φιλίνης

Ενώ η διεθνής πειθαρχία των κοινωνικών επιστημών, κυριαρχείται πλέον από τη χρήση παιγνιο-θεωρητικών προσεγγίσεων⁷ στην ελληνική πραγματικότητα δεν συμβαίνει το ίδιο. Η *Θεωρία των Παιγνίων και Πολιτική Στρατηγική* του Κώστα Φιλίνης είναι το πρώτο και για περίπου τρεις δεκαετίες το μόνο βιβλίο στην ελληνική βιβλιογραφία που εφαρμόζει τα εργαλεία της θεωρίας παιγνίων στην ανάλυση της πολιτικής.⁸ Ο Φιλίνης με αυτό το βιβλίο πριν σαράντα χρόνια επιχειρήσει να ανοίξει στους συντρόφους του ένα παράθυρο στη μεθοδολογική καινοτομία για τη διεξαγωγή του πολιτικού αγώνα.

Παρά την ανάπτυξη της θεωρίας παιγνίων τη δεκαετία του 1960, κυρίως στις ΗΠΑ, στην ευρωπαϊκή διάνοξη της αριστεράς είχε μικρή επίδραση. Ο λόγος ήταν ότι ο μεθοδολογικός ατομισμός της θεωρίας συνδέθηκε από πολλούς μαρξιστές με τον ατομισμό στη βάση της ηθικής και του πολιτικού.⁹ Αυτό κάνει ακόμα πιο τολμηρή την επιλογή του Φιλίνης να ασχοληθεί με τη θεωρία παιγνίων. Ο Φιλίνης δεν συμεριζεται αυτές της απόψεις. Στο κεφάλαιο 2, επιχειρεί να δείξει τη συμβατότητα της θεωρίας παιγνίων με την μαρξιστική θεωρία. Δε βλέπει σύγκρουση

με τις συστημικές παραδοχές της μαρξιστικής ανάλυσης. Παραπέμπει στον Έγκελς (σελ. 110) για να τεκμηριώσει τη συν-αντίληψη των δυο προσεγγίσεων για τη σημασία της εμπρόθετης διαδράσης, αναφέροντας ότι «Τίποτα δεν συμβαίνει χωρίς συνειδητό σκοπό, χωρίς σκόπιμη επιδίωξη» και στο Μαρξ ότι «Οι άνθρωποι φτιάχνουν την ιστορία τους αλλά δεν το κάνουν αυτό όπως ακριβώς τους αρέσει... αλλά μέσα σε περιστάσεις που... είναι δεδομένες και έχουν μεταβιβαστεί από το παρελθόν».

Ισχυρίζεται ότι η θεωρία παιγνίων δεν υποκαθιστά την «επιστημονική κοινωνική θεωρία», αλλά τη χρειάζεται για να προσδιορίσει τους στόχους – προτιμήσεις και τις εναλλακτικές δυνατότητες που έχει κάθε παίκτης στη διεξαγωγή του πολιτικού αγώνα. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «οι κοινωνικοί νόμοι όπως διατυπώνονται από την επιστημονική κοινωνική επιστήμη έχουν μεγάλη σημασία όταν επιχειρούμε να διερευνήσουμε τα κριτήρια που βασίζονται οι πολιτικές αποφάσεις» (σελ. 111)

Η επιλογή της παραδειγματικής προσέγγισης

Ο βασικός στόχος του Φιλίνη, με το βιβλίο είναι να δείξει τις δυνατότητες της μεθόδου ανάλυσης και όχι να κάνει μια λεπτομερή αποτίμηση των γεγονότων και των αντικειμενικών παραγόντων σε καθεμία από τις πολιτικές καταστάσεις που πραγματεύεται. Σε όλη την εργασία είναι έκδηλη η σπουδή να αναδειχθεί ο παιδευτικός στόχος του βιβλίου.

Ωστόσο, όπως emphaticά αναφέρει ο Τσεμπελής προλογίζοντας την δεύτερη έκδοση, το βιβλίο είναι από τα καλύτερα στη ανάλυση πολιτικών φαινομένων με τη χρήση της θεωρίας παιγνίων. Θεωρώ ότι αυτό πρέπει να το αποδώσουμε στην οξυδέρκεια του πολιτικού Φιλίνη, στο να αναλύει με σοφία και νηφαλιότητα τις συνθέτες, πολιτικά και συναισθηματικά, φορτισμένες λόγω της ίδιας εμπλοκής του, πολιτικές καταστάσεις. Είναι αυτό που συχνά λείπει από τις κατά τα άλλα άρτιες τεχνικά αντίστοιχες μελέτες. Η θεωρία παιγνίων δεν μπορεί να κάνει ένα κακό πολιτικό καλό, αλλά ένα καλό καλύτερο. Όπως ο ίδιος άλλωστε αναφέρει στο βιβλίο του, η θεωρία, χωρίς να είναι πανάκεια, μπορεί να βοηθήσει ένα καλό πολιτικό και αναλυτή να δράσει με βέλτιστο τρόπο, οργανώνοντας κατά τρόπο λογικά συναρτημένο όλες τις πληροφορίες γύρω από την πολιτική κατάσταση. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «όταν κατανοήσουμε τις αναμφισβήτητες αρετές και τα όρια αυτής της μεθόδου, τότε θα έχουμε αποκτήσει ένα καινούργιο χρήσιμο εργαλείο για τον καθορισμό της πολιτικής στρατηγικής» (σελ. 12)

Η εργασία του Φιλίνη είναι σε συμφωνία με την έμμεση πλην σαφή προτροπή του Μάρξ προς τους διανοούμενους, όπως αποτυπώνεται στη διάσημη 11η θέση για τον Φόιερμπαχ ότι «Οι φιλόσοφοι μονάχα εξηγόσαν με

διάφορους τρόπους τον κόσμο, το ζήτημα όμως είναι να τον αλλάξουμε». Εκφράζει την αγωνία του αριστερού, μαρξιστή διανοουμένου αλλά κυρίως του δρώντα πολιτικού να βρει νέα εργαλεία για να επηρεάσει την πραγματικότητα στην κατεύθυνση της κοινωνικής αλλαγής. Αυτό που πραγματικά τον ενδιαφέρει είναι το πώς να βελτιστοποιήσει τη διεξαγωγή του πολιτικού αγώνα. Αυτό που πραγματικά τον γοητεύει είναι η προβλεπτική δυνατότητα της θεωρίας παιγνίων, μέσα από τον εντοπισμό του σημείου ισορροπίας. Ευτυχώς για τη θεωρία παιγνίων, ο πολιτικός αγώνας της αριστεράς αφορά ευδιάκριτους και επίμονα διατυπωμένους στόχους πολιτικής. Μεγάλες μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της πολιτικής του κράτους, πόσο μάλλον επαναστάσεις, δεν μπορεί να είναι προϊόν του τυχαίου, παρά μόνο αποτέλεσμα αποτελεσματικής εμπρόθετης δράσης.

Ο Φιλίνης σε συμφωνία με την πολιτική του κοσμοθεωρία, όπως τεκμηριώνει στο κεφάλαιο 2 βάζει τα λεφτά του στις δυνατότητες της θεωρίας παιγνίων ως ρεαλιστικό τρόπο ανάλυσης του πολιτικού αγώνα. Αντιλαμβάνεται τον πολιτικό αγώνα ως σειρά από «παίγνια σύγκρουσης που εξαρτώνται από τη βασική αντίφαση της κοινωνίας, όσο και από το βαθμό πολιτικής συνείδησης των διάφορων κοινωνικών ομάδων» (σελ. 136). Τα παίγνια με σκοπό την κατάληψη της κρατικής εξουσίας μπορούν να γίνουν αντιληπτά ως παίγνια μηδενικού αθροίσματος ανάμεσα στις αντίπαλες κοινωνικές ομάδες. Αναζητούμε έτσι τη διαιρετική τομή που συγκροτεί δυο στρατόπεδα, όπου τα οφέλη από τη νίκη του ενός προκύπτουν από τη ζημιά του χαμένου. Η επίλυση τέτοιων παιγνίων γίνεται με τη μέθοδο του *minmax*, όπως πρότεινε ο Von Neumann. Ο αμυνόμενος παίκτης διαλέγει τη στρατηγική που θα οδηγήσει τον αντίπαλο του στο μικρότερο από τα μέγιστα οφέλη (*minmax*) που μπορεί να πετύχει ο τελευταίος, επιλέγοντας μια από τις εναλλακτικές που έχει στη διάθεση του. Την ίδια στιγμή, ο επιτιθέμενος δεν υποτιμά τον αντίπαλο του και επιλέγει τη στρατηγική που θα του αποφέρει τη μέγιστη από τις ελάχιστες ζημιές (*maximin*) που θα επιδιώξει ο αμυνόμενος. Αν υπάρχουν στρατηγικές που επιλεγόμενες ταυτόχρονα από κάθε παίκτη οδηγούν σε αποτέλεσμα όπου το καλύτερο όφελος του ενός είναι ίσο με τη μικρότερη ζημιά του άλλου, τότε συνιστούν ορθολογική λύση του παιγνιδιού.¹⁰ Οι ορθολογικοί παίκτες πρέπει να τις επιλέξουν. Είναι το καλύτερο που μπορούν και οι δύο παίκτες να κάνουν χωρίς να υποτιμήσουν τον αντίπαλο. Αυτό που έχει σημασία εδώ, είναι ότι αυτός που θα ακολουθήσει τη στρατηγική ισορροπίας, ότι και να κάνει ο αντίπαλος του, θα αποφύγει τη μέγιστη ζημιά ακόμα κι αν δεν επιτύχει τη μέγιστη ωφέλεια. Είναι ένας τρόπος, ο παίκτης να παίζει στα σίγουρα και να μην υπο-

τιμά τον αντίπαλο. Αυτό που επιδιώκει είναι η μέγιστη, εγγυημένη όμως, ωφέλεια.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η εύρεση του σημείου ισορροπίας σε ένα διαδραστικό παίγνιο έχει ισχυρές προϋποθέσεις, ότι οι παίκτες είναι ορθολογικοί και έχουν πλήρη γνώση και πληροφόρηση. Αυτό μας οδηγεί συχνά να λέμε ότι είναι ευκολότερο να το βρεις και δυσκολότερο να φθάσεις εκεί. Αυτό μας δείχνει και ο Φιλίνης με τα παραδείγματα πολιτικού αγώνα στο βιβλίο του. Η ανάλυση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου με τη θεωρία παιγνίων δεν είναι τίποτα άλλο από ένα άριστο τέτοιο παράδειγμα. Στο βιβλίο σκιαγραφεί την αδυναμία της ηγεσίας του ΚΚΕ εκείνης της περιόδου να δράσει ορθολογικά, αφού επέλεξε με ολέθριες συνέπειες τη μη βέλτιστη στρατηγική A2 «μη συμμετοχή στις εκλογές και ένοπλος αγώνας αργότερα». Ο Φιλίνης μεταφράζει τον ελληνικό εμφύλιο στη γλώσσα της θεωρίας παιγνίων και δείχνει εφαρμόζοντας την τεχνική του minmax ότι, ανάμεσα στις τέσσερις εναλλακτικές που είχε το ΚΚΕ στη διάθεση του, η βέλτιστη στρατηγική ως προϊόν ορθολογικής επιλογής, η στρατηγική ισορροπίας, ήταν η A4 «συμμετοχή στις εκλογές και αγώνας για την δημοκρατία». Ανεξάρτητα από το τι θα επέλεγαν οι συντηρητικές δυνάμεις, η στρατηγική A4, σύμφωνα με την ανάλυση του minmax που παρουσιάστηκε πιο πάνω, θα απέδιδε με σιγουριά όχι το μέγιστο όφελος που ήταν η σοσιαλιστική δημοκρατία αλλά το μέγιστο εφικτό που ήταν η αστική δημοκρατία. Όμως η ηγεσία του ΚΚΕ τότε έδρασε μαξιμαλιστικά και όχι ορθολογικά σε αντίθεση με την ηγεσία της δεξιάς που επέλεξε τη βέλτιστη στρατηγική B2 «αντιδραστική δικτατορία μόνο όταν η δημοκρατική εξέλιξη έθετε σε κίνδυνο το αντιδραστικό καθεστώς της δεξιάς». Εάν η αριστερά επέλεγε τη δική της βέλτιστη στρατηγική A4, το παίγνιο θα έληγε με τη δεξιά να επιχειρεί την εγκαθίδρυση δικτατορίας και όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένου του κέντρου, απέναντι της. Η μάχη θα είχε ευνοϊκότερα αποτελέσματα αν δινόταν για τη δημοκρατία. Ο Φιλίνης μέσα από την απλότητα της ανάλυσης της θεωρίας παιγνίων, συμπυκνώνει με αφοπλιστικό τρόπο την ερμηνεία του για τον ελληνικό εμφύλιο, ότι ο μαξιμαλισμός της αριστεράς και ο ορθολογισμός της δεξιάς έφερε το ολέθριο αποτέλεσμα.

Ωστόσο, το σημείο σέλας δεν υπάρχει πάντα, οπότε οι παίκτες όταν εμπλέκονται σε τέτοιες αντιπαραθέσεις δεν μπορούν ορθολογικά να επιλέξουν τη βέλτιστη στρατηγική. Σε αυτή την περίπτωση η θεωρία παιγνίων είναι αναποτελεσματικός σύμβουλος επιλογής τρόπου δράσης για τους δρώντες. Επίσης, στη ζωή τα περισσότερα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά παίγνια δεν είναι αποκλειστικά μηδενικού αθροίσματος, αλλά μικτά. Μπορεί να είναι αρχικά θετικού αθροίσματος και στη συνέχεια μηδε-

νικού. Η παραγωγή δημοσίων αγαθών, η οικονομική μεγέθυνση, η συλλογική δράση είναι θετικού αθροίσματος. Το δίλλημα του κρατούμενου και η αδυναμία εμπιστοσύνης ανάμεσα στους παίκτες για την από κοινού επίτευξη του αμοιβαίου οφέλους είναι θετικού αθροίσματος.

Σε αυτή την περίπτωση η στρατηγική του minmax δεν οδηγεί σε ισορροπία. Την λύση εδώ έδωσε ο John Nash.¹¹ Αντίθετα με τον Von Neumann, ο Nash μας έδειξε πώς να υπολογίζουμε την καλύτερη στρατηγική μας, αποκωδικοποιώντας το τι πραγματικά, και όχι ανεξάρτητα από αυτό, κάνει ο ορθολογικά κινούμενος αντίπαλος μας. Η απόφαση μας είναι συνάρτηση του τι αναμένουμε να επιλέξει ο συμπαίκτης μας. Η βέλτιστη επιλογή στρατηγικής από τον ένα γίνεται με δεδομένη την επιλογή του άλλου. Αν αλλάξει την επιλογή του ο συμπαίκτης μας, τότε ενδέχεται να πρέπει να επαναβελτιστοποιήσουμε και εμείς την δική μας απόφαση. Με αυτό τον τρόπο σκεφτόμενοι όλοι οι εμπλεκόμενοι παίκτες, μέσα από συνεχείς απόπειρες βελτιστοποίησης της επιλογής τους, θα οδηγηθούν σε μια στρατηγική απόφαση από την οποία δεν θα θέλουν να παρεκκλίνουν μονομερώς, συγκροτώντας έτσι μια κατάσταση ισορροπίας (ισορροπία κατά Nash). Σε ένα παίγνιο στρατηγικής ο Nash απέδειξε ότι υπάρχει πάντα ένα τουλάχιστον τέτοιο σημείο ισορροπίας. Μέσα από αυτή τη συλλογιστική, όλα τα πεπερασμένα παίγνια που μπορεί να σκαρφισθεί ο άνθρωπος νους έχουν λύση. Στηριγμένη κυρίως στην ισορροπία κατά Nash, η θεωρία παιγνίων επεκτάθηκε στην ανάλυση «παιγνίων μη-συνεργασίας», όπου οι ορθολογικοί παίκτες, χωρίς την παρέμβαση ενός εξωγενή αποτρεπτικού παράγοντα, ισορροπούν σε σημεία όπου οι απολαβές τους είναι κατώτερες από αυτές που θα μπορούσαν να πετύχουν εάν είχαν επιλέξει την στρατηγική της αμοιβαίας συνεργασίας. Η απαισιόδοξη αυτή διάγνωση για την δυνατότητα αυτό-ρύθμισης των κοινωνιών έχει πυροδοτήσει μια από τις πιο γόνιμες συζητήσεις στις κοινωνικές επιστήμες για το περιεχόμενο της διακυβέρνησης. Πάνω σε αυτή την πρόβλεψη, η νεο-θεσμική ανάλυση θεμελίωσε την ανάγκη λειτουργίας των θεσμών, ως συστημάτων κανόνων συμμόρφωσης, και του ρυθμιστικού ρόλου του σύγχρονου κράτους στο πεδίο της οικονομίας και της πολιτικής.¹²

Από τότε που γράφτηκε το βιβλίο του Φιλίνης, η θεωρία παιγνίων έχει κάνει πολλά βήματα, ενσωματώνοντας στη μεθοδολογία τις συνθήκες ατελούς πληροφόρησης και επιχειρώντας να παράγει δυναμικά μοντέλα μετάβασης στο σημείο ισορροπίας κυρίως μέσα από την μάθηση, την μίμηση και τη διδασκαλία. Συνολικά μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι είναι τέτοια η δυναμική της θεωρίας στην κατανόηση της λήψης αποφάσεων, που το να εντυφώσει κάποιος στη θεωρία παιγνίων, ισοδυναμεί με το να αλλάξει ριζικά τον τρόπο που σκέπτεται όταν αποφασίζει

για τα μικρά και ακόμα περισσότερο για τα μεγάλα ζητήματα της ζωής του. Όπως εύστοχα μας προτρέπει στον επίλογο του βιβλίου του, αν η θεωρία παιγνίων ως μέθοδος ανάλυσης στρατηγικών επιλογών χρησιμοποιηθεί με σωφροσύνη και σύνεση είναι σε θέση να ανεβάσει την αποτελεσματικότητα του πολιτικού αγώνα. Πράγματι, στο χέρι των παικτών είναι να την χρησιμοποιήσουν σαν νυστέρι ή σαν τσεκούρι. Καλύτερα όμως από το να μην την χρησιμοποιήσουν καθόλου. Ο Φιλίνης πριν σαράντα χρόνια τόλμησε να ανοίξει το παράθυρο της μεθοδολογικής καινοτομίας και να μπολιάσει νέα εργαλεία στη διεξαγωγή του πολιτικού αγώνα. Εμείς να δούμε τώρα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 John von Neumann and Oskar Morgenstern, 1943, *Theory of Games and Economic Behavior* Princeton University Press
- 2 Κλασικά είναι τα κείμενα των Schelling, Tomas (1960), *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, Riker, William (1962), *The Theory of Political Coalitions*, Yale University Press, Rapoport, Anatol, (1964), *Strategy and Conscience*, NY: Schocken Books.
- 3 Ο Γιώργος Τσεμπελής, ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους πολιτικούς επιστήμονες, που υπήρξε μαθητής του Φιλίνης στον πολιτικό αγώνα στα χρόνια της δικτατορίας, όπως δηλώνει στον πρόλογο της δεύτερης έκδοσης, προσχώρησε στη θεωρία παιγνίων μελετώντας την πρώτη έκδοση του βιβλίου του Φιλίνης.
- 4 Tsebelis, George (2002), *Veto Players: How The Political Systems Work*, που έχει μεταφραστεί στα ελληνικά με τον τίτλο *Παίκτες Αρνησιкурίας: Πώς Λειτουργούν οι Πολιτικοί Θεσμοί*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση [2008]
- 5 Για μια αναλυτική παρουσίαση των επιχειρημάτων βλέπε Κεφάλαιο 2 στο Τσεμπελής, Γιώργος (2004) *Εμφωλευμένα Παίγνια: Η Ορθολογική Επιλογή στη Συγκριτική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση [1990]
- 6 Friedman, Milton (1953), "The methodology of positive economics" in Friedman (ed.) *Essays in Positive economics*, Chicago: University of Chicago Press
- 7 Στην πολιτική επιστήμη οι προσεγγίσεις αυτές συγκροτούν το νέο-θεσμισμό, ένα από τα πιο δυναμικά ρεύματα σύγχρονης πολιτικής ανάλυσης. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν εκτός από τον Τσεμπελή, η κάτοχος του φετινού Νόμπελ στην Οικονομία Έλινορ Όστρομ με το Ostrom, Elinor. (1990), *Governing the Commons*, Cambridge: Cambridge University Press που έχει μεταφραστεί στα ελληνικά με τον τίτλο *Η Διαχείριση των Κοινών Πόρων* Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη [2002]
- 8 Ύστερα από 32 χρόνια, το 2004 από τις εκδόσεις Παπαζήση μεταφράστηκε στην Ελληνική το σημαντικό στην διεθνή βιβλιογραφία βιβλίο *Nested Games: Rational Choice in Comparative Politics* του Γιώργου Τσεμπελή με τον τίτλο *Εμφωλευμένα Παίγνια: Η Ορθολογική Επιλογή στη Συγκριτική Πολιτική*. Σήμερα ανάμεσα σε αλλά κυκλοφορούν τα Άξελροντ, Ρόμπερτ (2000), *Η εξέλιξη της συνεργασίας*, Αθήνα: Καστανιώτης [1984], Dixit and Nalebuff (2001), *Πώς να σκέπτεστε στρατηγικά-η εφαρμογή της στρατηγικής στην πολιτική, στις επιχειρήσεις και στην καθημερινή*

ζωή, Αθήνα: Καστανιώτης [1991], Βαρουφάκης, Γιάννης (2007), *Θεωρία παιγνίων*, Αθήνα: Gutenberg, Gibbons Robert, (2009), *Εισαγωγή στη Θεωρία Παιγνίων*, Αθήνα: Gutenberg [1992]

- 9 Για την παρουσίαση και συζήτηση της σχετικής επιχειρηματολογίας δες Elster, John (1982), *Marxism, Functionalism, and Game Theory: The Case for Methodological Individualism, Theory and Society* 11:453-482
- 10 Το σημείο στην ορολογία των παιγνίων ονομάζεται σημείο σέλας.
- 11 Με αυτή την εννοιολόγηση της ισορροπίας ο Nash συνεισέφερε όσο κανένας άλλος στη ραγδαία ανάπτυξη της θεωρίας. Είναι αυτή η συνεισφορά που εκτιμήθηκε ώστε το 1994, σαράντα τρία χρόνια από την αρχική διατύπωση της έννοιας, να του απονεμηθεί από κοινού με τους John Harsanyi και Reinhard Selten το βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά. Στην ελληνική μια περιεκτική παρουσίαση του έργου του Nash γίνεται στο Κοτταρίδη Κωνσταντίνου και Σιουρούνης Γρηγόρη (επ.) (2002), *Αφιέρωμα στον John Nash: Θεωρία παιγνίων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία.
- 12 Χαρακτηριστική είναι η εργασία της Όστρομ για την ανάπτυξη θεσμικών διευθετήσεων, ώστε να προστατευθούν από την υπερεκμετάλλευση οι κοινοί φυσικοί πόροι όπως το νερό, οι ελεύθεροι βοσκότοποι, τα δάση, και ο θαλάσσιος πλούτος, ό.π. (σημ. 7).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άξελροντ, Ρόμπερτ (2000), *Η εξέλιξη της συνεργασίας*, Αθήνα: Καστανιώτης [1984]
- Βαρουφάκης Γιάννης (2007), *Θεωρία παιγνίων*, Αθήνα: Gutenberg
- Dixit and Nalebuff (2001), *Πώς να σκέπτεστε στρατηγικά-η εφαρμογή της στρατηγικής στην πολιτική, στις επιχειρήσεις και στην καθημερινή ζωή*, Αθήνα: Καστανιώτης [1991]
- Elster, John (1982), *Marxism, Functionalism, and Game Theory: The Case for Methodological Individualism, Theory and Society* 11:453-482
- Friedman, Milton (1953), "The methodology of positive economics" in Friedman (ed.), *Essays in Positive economics*, Chicago: University of Chicago Press
- Gibbons Robert, (2009), *Εισαγωγή στη Θεωρία Παιγνίων*, Αθήνα: Gutenberg [1992]
- Κοτταρίδη Κωνσταντίνου και Σιουρούνης Γρηγόρη (επ.) (2002), *Αφιέρωμα στον John Nash: Θεωρία παιγνίων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία
- von Neumann, John and Morgenstern, Oskar (1943), *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton: Princeton University Press
- Τσεμπελής, Γιώργος (2004), *Εμφωλευμένα Παίγνια: Η Ορθολογική Επιλογή στη Συγκριτική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση [1990]
- (2008), *Παίκτες Αρνησιкурίας: Πώς Λειτουργούν οι Πολιτικοί Θεσμοί*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση [2002]
- Ostrom, Elinor (1990), *Governing the Commons*, Cambridge: Cambridge University Press
- Rapoport, Anatol (1964), *Strategy and Conscience*, NY: Schocken Books
- Riker, William (1962), *The Theory of Political Coalitions*, Yale University Press
- Schelling, Thomas (1960), *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press